

## ZAPISNIK

sa 48. sjednice Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje Skupštine Crne Gore,  
održane 26. juna 2019. godine

Sjednica Odbora je počela u 15 sati i 25 minuta.

Odborom je, na sjednici, predsjedavao poslanik dr Suad Numanović, predsjednik Odbora.

Sjednici Odbora su prisustvovali poslanici, članovi Odbora: Maja Bakrač, dr Halil Duković, Nikola Divanović, mr Boris Mugoša, dr Nedžad Drešević i dr Vera Bulatović.

Sjednici Odbora nijesu prisustvovali poslanici, članovi Odbora: Janko Vučinić i doc.dr Draginja Vuksanović Stanković.

Sjednici Odbora su, kao predstavnici predlagača odluke, prisustvovali mr Aleksandar Damjanović, poslanik i mr Anka Vukićević, poslanica.

Rad sjednice pratili su akreditovani mediji.

Za sjednicu je predložen i jednoglasno usvojen sljedeći

### DNEVNI RED:

- 1. PREDLOG ODLUKE O OBRAZOVANJU ODBORA ZA ISPITIVANJE POSLJEDICA NATO BOMBARDOVANJA 1999. GODINE NA ZDRAVLJE GRAĐANA CRNE GORE, KOJU SU PODNIJELI POSLANICI: MR ALEKSANDAR DAMJANOVIĆ, MR ANKA VUKIĆEVIĆ, GORAN DANILOVIĆ, DR GORAN RADONJIĆ I JANKO VUČINIĆ; I**
- 2. TEKUĆA PITANJA.**

### PRVA TAČKA

Predlog odluke o obrazovanju Odbora za ispitivanje posljedica NATO bombardovanja 1999. godine na zdravlje građana Crne Gore, koju su podnijeli poslanici: mr Aleksandar Damjanović, mr Anka Vukićević, Goran Danilović, dr Goran Radonjić i Janko Vučinić.

Uvodno obrazloženje Predloga odluke dao je poslanik mr Aleksandar Damjanović ističući da je prošlo 20 godina od kada je izvršeno bombardovanje Crne Gore,

kao jedne od članica SR Jugoslavije i da je 30. maja 1999. godine izvršeno bombardovanje poluostrva Luštica sa osiromašenim uranijumom. Prema podacima Instituta za javno zdravlje iz 2013. godine, šest godina od izvršenog bombardovanja, najveći broj novooboljelih od karcinoma bio je u Budvi i Tivtu, gradovima koji se nalaze u blizini poluostrva Luštica, a da je zabilježen i porast novooboljelih i na sjeveru Crne Gore. Naveo je da, postoje podaci o preciznim lokacijama koje su bombardovane, ali da za 20 godina, koliko je prošlo od bombardovanja, nije se jasno potvrdila ili demantovala moguća veza između porasata broja oboljelih od karcinoma na području Crne Gore i regionu i posljedica bombardovanja osiromašenim uranijumom, što bi se moglo pokušati utvrditi obrazovanjem Odbora. Podsjetio je da je Vlada Holandije, 30. juna 2000. godine, donijela odluku o povlačenju svojih vojnika sa teritorije Kosova i Metohije i da je Parlament Republike Italije formirao parlamentarnu komisiju, koja se u više navrata i dugi niz godina bavila ovom problematikom. Nakon izvještaja komisije i veoma obimnih istraživanja pokrenut je sudski proces i donijete su 43 sudske presude, po kojima su isplaćene odštete oboljelim vojnicima od karcinoma koji su, u tom periodu, bili raspoređeni u neposrednoj blizini Crne Gore. Takođe, naveo je i da je, prošle godine u Republici Srbiji formirana parlamentarna komisija za istraživanje posljedica NATO bombardovanja i da su objavljeni preliminarni podaci pokazali da je broj oboljelih od karcinoma u Srbiji veći nego što je to prosjek u ostalim državama Evrope i što se to, eventualno, može dovesti u vezi sa posljedicama bombardovanja. Istakao je da je inicijativa za obrazovanje Odbora za ispitivanje posljedica NATO bombardovanja nepolitička i da treba da bude zajednički interes da Skupština doprinese rješavanju dileme u mjeri u kojoj bi mogla u okviru svojih nadležnosti i na način koji je predložen odlukom. Odlukom je predloženo da bi stručnu pomoć i podršku u radu Odbora dali predstavnici Vlade, predstavnici naučnih i stručnih institucija, nevladinih organizacija, kao i stručnih i naučnih radnika.

**Dr Suad Numanović, predsjednik Odbora** je istakao da svako donošenje zaključaka i odlučivanje o uspostavljanju i eventualnom sagledavanju uzročno - posljedičnih veza, kada se radi o bilo kom poremećaju zdravlja, treba da ostane u okviru struke i nauke. Kada se radi o eventualnim posljedicama ratnih dejstava na teritoriji Crne Gore, tokom 1999. godine, nesumljivo je da su postojali uslovi da se jave posljedice po mentalno zdravlje populacije koja se, tokom 78 dana, nalazila u ratnom stanju uz prisustvo intenzivnog osjećaja straha i ugroženosti. Međutim, naveo je da je zabrinutost javnosti posljedica trenutnih dešavanja u regionu i ponovne diskusije o uticaju korišćenih minsko-eksplozivnih sredstava na moguću pojavu određenih maligniteta. Prateći uporedne podatke o kretanju obolijevanja od maligniteta na teritoriji Crne Gore, još od vremena bivših država, moglo bi se pogrešno zaključiti da postoji tendencija povećanja obolijevanja od maligniteta. Naglasio je da povećanje apsolutnog broja oboljelih u statističkim godišnjacima o zdravstvenom stanju SRJ, SiCG i, na kraju, Crne Gore, prije svega su posljedica poboljšanja prijavljivanja obolijevanja, dostupnosti zdravstvene zaštite, dijagnostičkih kapaciteta a, u posljednje vrijeme, i sprovođenje skrining programa – programa ranog

otkrivanja maligniteta određenih lokalizacija. Takođe, naglasio je da bitnu ulogu u praćenju obolijevanja ima i registar malignih neoplazmi čiji je rad započeo obradom podataka tek za 2013. godinu, za koju postoje kvalitetni podaci koji gotovo apsolutno odražavaju realnu sliku o obolijevanju od svih maligniteta pa, samim tim, registar nije od pomoći za sagledavanje situacije od prije 20 godina. Neveo je da je od bombardovanja prošao dugi niz godina, a tokom samog bombardovanja nije bilo ciljanog i namjenskog praćenja podataka o malignitetima, pa je jako teško i gotovo nemoguće retroaktivno obezbijediti adekvatne podatke vezane za period bombardovanja, a koji bi bili neophodni za adekvatnu analizu. Sve i da Crna Gora raspolaže navedenom serijom podataka to ne znači da bi se moglo, niti da bi se smjelo na osnovu, eventualno, uočenih promjena u apsolutnim brojevima, zaključiti o bilo kakvoj uzročno-posljedičnoj povezanosti kretanja obolijevanja od maligniteta sa bilo kojim potencijalnim uzročnim faktorom. Budući da se radi o hroničnim bolestima, kod kojih je često potreban dugi niz godina, ne rijetko decenija od momenta izlaganja određenom faktoru do trenutka nastanka bolesti, uz gotovo nemoguće precizno mjerenje i kvantifikovanje izloženosti, vremena trajanja izlaganja kao i nerealnu eliminaciju čitavog niza drugih mogućih uzročnih faktora i pridruženih varijabli. Takvi zaključci, sa određenom dozom naučne nesigurnosti, mogli bi se donositi isključivo na osnovu adekvatno dizajniranih i sprovedenih naučnih istraživanja, koja obezbjeđuju najveću snagu naučnih dokaza. Ti dokazi su, po svojoj prirodi, longitudinalni i fokusiraju se na cijele populacije izložene riziku. Istakao je da veliki broj građana Crne Gore ne upražnjava zdrave stilove života (konzumira duvan, alkohol, ima nepravilnu ishranu, fizički su neaktivni i ostalo), žive u pojedinim sredinama sa velikim aerozagađenjem, najčešće usljed masovne upotrebe tehnološki prevaziđenih vozila na motorni pogon i slično. Zbog toga značajno veći benefit po zdravlje i dobrobit stanovništva bilo bi uspostavljanje mehanizama koji bi insistirali na poštovanju zakonskih rješenja koja su usmjerena ka zdravoj životnoj okolini i osnaživanju zdravih stilova života uz strogo ograničavanje korišćenja duvanskih proizvoda i zabranu konzumiranja istih na javnim mjestima, sprečavanje dostupnosti alkohola i opijata.

**Dr Vera Bulatović, članica Odbora** je istakla da zdravlje građana nije samo pitanje kojim treba da se bavi Ministarstvo zdravlja, već je to široki društveno politički problem. Navela je da je prof. dr Vladimir Todorović, direktor Klinike za onkologiju i radioterapiju u Kliničkom centru izjavio da u Crnoj Gori sada ima više od 3.000 novooboljelih od karcinoma, a da, godišnje, od ove bolesti umre oko 1.300 pacijenata. Podsjetila je da je od 11 osoba koje su učestvovala u čišćenju poluostva Luštica, njih šest imalo hromozomske aberacije. Istakla je da je četiri miliona godina potrebno za raspadanje osiromašenog uranijuma, koji se prilikom pada na zemlju pretvara u prah koji, indirektnim putem, dolazi u vazduh, vodu, biljke koje se koriste za ishranu. Takođe, istakla je da je, od ukupno 480 ispaljenih projektila, 300 sadržalo osiromašeni uranijum. Poslanica Bulatović je naglasila da riziku nije izložena samo opšta populacija, koja ne upražnjava zdrave stilove života, već i novorođenčad, koja se rađaju sa raznim anomalijama i da se treba zapitati šta se dogodilo

sa crnogorskim genetskim kodom, sa kojim smo se nekada ponosili. Za jedan dan je potrošeno 20% avionskog goriva, od ukupne količine na godišnjem nivou, što je dovelo do proširenja ozonske rupe i posljedično uticalo i na promjenu godišnjih doba. Pored sve većeg broja malignih bolesti, sve je veći broj i mentalno oboljelih. Istakla je da je, kroz uključivanje stručnjaka iz oblasti hemije i fizike i medicinskih stručnjaka, veoma važno dokazati da li postoji uzročno-posljedična veza između bombardovanja 1999. godine i sve većeg broja oboljelih na teritoriji Crne Gore.

**Dr Halil Duković, član Odbora** je istakao da, do sada, niko nije mogao da utvrdi da li je bombardovanje moglo da utiče na zdravlje građana i da li je, kao posljedica toga, došlo do porasta nekih bolesti. Takođe, istakao je da porast bolesti nije konstatovan samo na prostorima gdje je bilo NATO bombardovanje, već je konstatovan u cijelom svijetu. Veliki doprinos tome je dala bolja dijagnostika, koja je sve savremenija, pa brže i bolje otkriva i najprikrivenije bolesti, kao i bolja dostupnost zdravstvene službe i skrining programi koji se sprovode. Prolazeći kroz razne faze, od zajednice sa drugim državama, do suverene Crne Gore, sistem prijavljivanja i registrovanja bolesti se mnogo mijenjao. Institut za javno zdravlje, kao visokospecijalizovana zdravstvena ustanova na tercijarnom nivou zdravstvene zaštite, radi obavljanja djelatnosti utvrđene zakonom, pored ostalih nadležnosti, vrši nadzor i kontrolu nad štetnim biološkim i hemijskim agensima. Naveo je da je Institut za javno zdravlje kasnije osnovan i da je, tek sada, u pripremi prvi godišnjak o malignim bolestima u Crnoj Gori za 2013. godinu, od kada je počelo prijavljivanje elektronskim putem za određene bolesti. Složio se da postoje hromozomske aberacije, ali da te promjene datiraju od ranije. Konstatovao je da se, predloženom Odlukom, ne bi mogle otkriti posljedice bombardovanja na zdravlje građana Crne Gore.

**Maja Bakrač, članica Odbora** je konstatovala da treba uvažiti mišljenje Instituta za javno zdravlje, kao najkompetentnije institucije za davanje mišljenja po pitanju Predloga odluke. S obzirom na činjenicu da je prošao dugi niz godina, i da bi, po mišljenu Instituta za javno zdravlje, dobijeni rezultati bili upitni, postavlja se pitanje svrhe ispitivanja posljedica bombardovanja iz 1999. godine. Istakla je da se treba orjentisati na promovisanje zdravih stilova života, jer se sa problemom zagađenosti životne sredine susrijeće cio svijet i uticati na buduće generacije da ulažu napore kako bi im kvalitet života bio na većem nivou. Takođe, istakla je da se na globalne promjene ne može uticati, ali da se kroz doprinos svakog pojedinca mogu pokušati zaustaviti. Konstatovala je da je tačno da se djeca rađaju sa raznim anomalijama, ali je navela da je veoma važno ispitati kakav je način života roditelja bio prije rađanja djece i da su to pitanja kojima treba da se bave nadležni organi.

**Dr Suad Numanović, predsjednik Odbora** je naveo da postoji osiromašeni uranijum, koji je znatno manje radiokativan i uranijum koji se nalazi u tragovima u svim stijenama i zemljištu, u vodi i vazduhu, te u materijalima napravljenim od prirodnih supstanci. Takođe, naveo je da, po izjavama stručnjaka zemalja iz okruženja, koji se bave ovom

problematikom i Međunarodne agencije za atomsku energiju, uranijum može da bude toksičan i smrtonostan, ali ne može da bude kancerogen.

**Nikola Divanović, član Odbora** konstatovao je da su teme kojima se bavi Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje manje političke nego teme drugih radnih tijela Skupštine Crne Gore, ali da je uvijek otvoren i za sve političke teme. Takođe, konstatovao je da postoji korelacija između politike koja je tada vladala i broja žrtava koje je Crna Gora imala 1999. godine, dok je druga članica tadašnje savezne države imala nenadoknadive civilne žrtve. Naveo je da se, po mišljenu Instituta za javno zdravlje, ne vidi korelacija između posljedica bombardovanja i obolijevanja građana. Naglasio je da ne podržava ideju da se ovim pitanjem bavi skupštinski odbor, jer se ne bi mogao efikasno baviti kao institucije koje su nadležne za ovu oblast.

**Mr Anka Vukićević, poslanica** je navela da, možda, skupštinski odbor nije najbolji model za rješavanje ovog pitanja, ali je navela da je zanima zašto se za sve ove godine od kada je izvršeno bombardovanje, niko nije bavio ovim pitanjem i zašto ne postoji evidencija o bolestima. Takođe, navela je da se posljedice od kontakta sa osiromašenim uranijumom vide tek nakon nekoliko godina. Istakla je da je prema podacima u vazдушnom prostoru iznad Srbije i Crne Gore, za vrijeme bombardovanja, izgorelo 16 tona kerozina, a da je za njegovo sagorijevanje potrebno kisonika koliko bi potrošila sva živa bića za 50 godina. Takođe, istakla je da su predstavnici UNEP-a, koji su se za vrijeme bombardovanja našli u Beogradu, konstatovali da je nad područjem Srbije i Crne Gore izvršen ekocid. Naglasila je da je najbitnije u prvi plan staviti zdravlje građana Crne Gore.

**Mr Boris Mugoša, član Odbora** je konstatovao da je predlog za obrazovanje Odbora koji bi se bavio posljedicama NATO bombardovanja na zdravlje građana Crne Gore klasična politička manipulacija. Takođe, konstatovao je da se, nedavno, kroz poslaničko pitanje poslanice Marine Jočić ministru zdravlja Kenanu Hrapoviću čuo stav Ministarstva zdravlja na ovu temu. Naveo je da je stav Instituta za javno zdravlje, koja je naučno istraživačka ustanova, da je ovo pitanje kojim treba da se bavi struka. Činjenica da postoji povećan broj oboljelih je i iz razloga što je građanima dostupnija zdravstvena zaštita i dostupni su skrining programi. Kao primjer je naveo povećan broj prijava žrtava nasilja, koji nije realno stanje povećanja nasilja u Crnoj Gori, već je u pitanju motivisanost žrtava da prijave nasilje i stvaranju osjećaja njihove sigurnosti usljed njegove prijave. Naglasio je da ne treba slati poruke koje nemaju realnog utemeljenja i da je dobro što se, kroz predlaganje Odluke, dao input nadležnim institucijama da se bave ovim pitanjem, a ne da Skupština preuzima odlučivanje o ovom pitanju, jer je ovo isključivo stvar struke i nauke.

**Dr Nedžad Drešević, član Odbora** je naveo da se previše stvari dogodilo na prostorima na kojima živimo i da se, još uvijek, osjećaju posljedice nuklearne katastrofe u Černobilu. Takođe, naveo je da je na *Klinički centar Univerziteta u Sarajevu* (bolnicu Koševo) „palo deset puta više bombi“ nego na teritoriji cijele Crne Gore. Istakao je da se

ne obolijeva od karcinoma samo zato što živimo na području koje je bombardovano, nego da tome doprinosi i konzumiranje konzervi starih i po 50 godina i lijekova koji nisu bili za upotrebu, a koji su dostavljani iz ratnih rezervi kao pomoć i da se za jelo koriste namirnice prskane raznim hemikalijama.

Nakon održane rasprave, Odbor se, glasanjem, izjasnio o predloženoj odluci na sljedeći način: jedan glas “za”, dva glasa “protiv” i četiri glasa “uzdržan”.

## **DRUGA TAČKA**

### **Tekuća pitanja**

Predsjednik Odbora dr Suad Numanović je informisao članove Odbora da je, od strane Državne revizorske institucije, dobio na upoznavanje Konačan izvještaj o reviziji Godišnjeg finansijskog izvještaja Ministarstva rada i socijalnog staranja i pravilnosti poslovanja Centara za socijalni rad u Podgorici, Baru i Beranama za 2017. godinu i Konačni izvještaj o reviziji Godišnjeg finansijskog izvještaja i reviziji pravilnosti poslovanja Centara za socijalni rad u Nikšiću i Pljevljima za 2018. godinu.

Takođe, u okviru tekućih pitanja članovi Odbora su se upoznali sa Informacijom sa održanog sastanka predsjednika Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje dr Suada Numanovića sa ambasadoricom Republike Turske u Crnoj Gori Songül Ozan i kandidatkinjom za regionalnog direktora Svjetske zdravstvene organizacije za Evropu (WHO) dr Nedret Emiroğlu.

Na sjednici su usvojeni zapisnici sa 44. i 46. sjednice Odbora.

Sjednica je završena u 16 sati i 40 minuta.

**Sekretarka Odbora**

Snežana Kaluđerović

**Predsjednik Odbora**

dr Suad Numanović